

Tänk en ensamstående mamma med två barn. Hon har levt på a-kassa och bostadsbidrag i ett år. Ett jobb som undersköterska dyker upp, 22 000 kronor i månaden före skatt. På pappret är det ett lyft. I plånboken är det knappt det. Skatten tar en bit. Bidragen trappas av. Barnomsorgen kostar mer. I ett sådant typfall kan mer än fyra femtedelar av värdet av att hon börjar arbeta tillfalla staten.¹ Det som blir kvar räcker sällan för att väga upp osäkerheten, restiden och risken att ett tillfälligt jobb gör att hon tappar greppet om det skydd hon har.

Det är inte en moralfråga om enskilda människor. Det är ett konstruktionsfel. Svenska transfereringar är byggda för att skydda mot fattigdom, och de gör det. Men samma system kan göra steget till arbete lönlöst just för dem som står längst från arbetsmarknaden. Huvudfrågan är därför inte om skyddsnätet ska finnas, utan om det lönar sig att lämna det.

Tre mekanismer bär argumentet. För det första: höga deltagandeskatter. För det andra: bidrag som är oförutsägbara och svåra att lämna. För det tredje: felaktiga utbetalningar och administrativ komplexitet, som slår mot både mottagare och systemets legitimitet. Mot det står en lika viktig bild: transfereringarna utjämnar inkomster och lyfter människor över fattigdomsstrecket. Slutsatsen följer av båda: reformera konstruktionen, inte skyddsnätets existens.

Skalan

Siffrorna är inte 1990-talets. Då försörjdes 22,7 procent av befolkningen i arbetsför ålder av sociala ersättningar och bidrag. 2022 nådde nivån den lägsta sedan mätstarten 1990. 2024 räknade SCB 748 075 helårspersoner — 12,3 procent. 2025 föll totalen till 728 802, eller 11,9 procent. Sjuk- och aktivitetsersättningen är den största posten. Arbetslöshetsersättningen är den som växer.²

Helårsperson är ett volymmått: två personer som är arbetslösa ett halvår vardera blir en helårsperson. Det döljer inte att många rör sig in och ut. Det visar skalan.

I det yttersta skyddsnätet är bilden trögare. Socialstyrelsen räknade 2024 till ungefär 251 400 personer med ekonomiskt bistånd, varav 77 400 barn. Omkring 44 procent av de vuxna biståndshushållen hade långvarigt stöd, tio månader eller mer. Drygt hälften av de långvariga hushållen hade en utrikes född sökande. Arbetslöshet är det vanligaste försörjningshindret. Antalet har minskat åtta år i rad, men minskningen har bromsat.³ För utrikes födda tar det i snitt 12–13 år innan hälften når självförsörjning.⁴ Det är ett integrationsmått, inte ett bidragstal, men det hör hemma i samma bild.

När nästan allt beskattas bort

Nationalekonomin är inte oenig om principen. Höga marginaleffekter och generösa ersättningar *kan* minska arbetsutbudet. Hur stora effekterna är, och för vilka, är en annan sak.

Tre begrepp blandas ofta ihop. *Marginaleffekt* visar hur mycket av nästa intjänade krona som försvinner i skatt och minskade bidrag — när man redan arbetar. *Tröskeffekt* är vardagsordet för språnget vid dörren: att disponibel inkomst knappt ökar, eller till och med faller, när man går från ersättning till jobb. *Deltagandeskatt* är måttet på samma sak. Den visar hur stor del av den ekonomiska vinsten av att börja arbeta som tillfaller det offentliga. En deltagandeskatt på 86 procent betyder inte att lönen beskattas med 86 öre per krona. Den betyder att staten, när skatt, avgifter och indragna bidrag räknas ihop, tar 86 procent av värdet av att personen börjar arbeta. Individen behåller resten. När talet närmar sig 100 procent är skillnaden i plånboken mellan arbete och ersättning mycket liten. Det är tröskeffekten, mätt.

Jacob Lundbergs beräkningar för Timbro, gjorda med SCB:s FASIT-modell, är en av de mest citerade svenska skattningarna. Vid 22 000 kronor i månadslön är deltagandeskatten 86 procent för en ensamstående utan barn som går från a-kassa, 85 procent från sjukpenning, 82 procent från sjukersättning och 67 procent från försörjningsstöd. Nivåerna är högst vid de lägsta lönerna.⁵ Det är partsmaterial, men metoden är standard. OECD räknar i samma anda med att upp till 75 procent av inkomsten kan “beskattas bort” när en arbetslös i medlemsländerna tar ett lågbetalt heltidsjobb.⁶ Sverige ligger inte i en egen liga. Vi ligger i den övre delen av den.

Försörjningsstödet är det skarpaste fallet. Det räknas av krona för krona mot arbetsinkomst. Utan jobbstimulans är marginaleffekten i praktiken 100 procent. Det konstaterades redan i SOU 2007:2, som varnade för inlåsning i långvarigt beroende.⁷ Sedan 2013 undantas 25 procent av arbetsinkomsten från inkomstprövningen i två år för den som haft stöd i sex sammanhängande månader. Stimulansen når inte alla. I en uppföljande analys omfattades ungefär hälften av hushållen.⁸

Hur det slår i verkliga hushåll syns i ESO:s *Lönar sig arbete 2.0?*. För sammanboende med barn och etableringsersättning lönar det sig dåligt för den andra vuxna — oftast kvinnan — att börja arbeta. Låg lön, minskade bidrag och högre barnomsorgsavgift åter upp merparten.⁹

A-kassan är mer omstridd. En IFAU-studie beräknade påtagliga effekter av höjd ersättningskvot, särskilt i redan hårt drabbade regioner. Andra svenska studier finner svagare, gruppsspecifika eller inte statistiskt säkerställda resultat, och minst

en hittar inga effekter alls på arbetslöshetstid.¹⁰ Den ärliga slutsatsen är att drivkrafter spelar roll, men att storleken ofta är mer blygsam än retoriken.

När reglerna själva blir hindret

Deltagandeskatten är den första mekanismen. Den andra är att reglerna själva kan bli ett hinder, även när viljan att arbeta finns.

Bostadsbidraget är konstruerat så att det är lätt att göra fel. Det betalas ut preliminärt och stäms av mot den slutliga inkomsten upp till två år senare. Riksrevisionen visade att det genomsnittliga återkravet 2017 låg på 7 500 kronor, att det ska betalas inom 45 dagar och att det i var femte fall blev obetalt. De som drabbas hårdast är hushåll med redan låg ekonomisk standard. Ungefär en tredjedel av bostadsbidragstagarna hade samtidigt ekonomiskt bistånd.¹¹ SNS har beskrivit regelverket som svårbegripligt, med hög risk för återkrav.¹² Propositionen om ett månadsvis beräknat bostadsbidrag, tänkt att träda i kraft den 1 januari 2027, är ett sent svar på just den kritiken.¹³

Felaktiga utbetalningar är en annan mekanism. Delegationen för korrekta utbetalningar skattade omfattningen till ungefär 18 miljarder kronor om året, med ett intervall på 11–27 miljarder.¹⁴ ESV:s senare bedömning för 2021 landade lägre, 13,0–16,3 miljarder, eller omkring två procent av utbetalningarna. Ungefär hälften av felen misstänks vara avsiktliga.¹⁵ Regeringen talar oftast om 15–20 miljarder. Precisionen är falsk. Storleksordningen är det inte.

När utbetalningar i tiomiljardersklassen blir en stående post, och när en del av dem göder kriminella upplägg, riskerar det att urholka viljan att betala för systemet. Det är inte ett argument mot transfereringar. Det är ett argument mot slarv.

Till det kommer det administrativa: människor som bollas mellan myndigheter, och en socialförsäkring vars inkomstbortfallsprincip har urholkats sedan 1990-talet. Allt fler ligger över taken. Allt fler tecknar tillägg. Den allmänna försäkringen täcker en allt mindre del av inkomstbortfallet för dem den var tänkt för.¹⁶

Långsiktigt är frågan om normer och koncentration. Assar Lindbeck argumenterade för att välfärdsstatens generositet kan försvaga den arbetsnorm systemet självt vilar på, och att normer ärvs mellan generationer.¹⁷ Det är en hypotes, inte ett belagt faktum. Den är ändå svår att avfärda när omkring 44 procent av de vuxna biståndshushållen hade långvarigt bistånd, och när andelen som försörjs av ersättningar varierar så kraftigt mellan kommuner.¹⁸

Motbilden måste med

Inget av detta tar bort att skyddet gör sitt jobb. Transfereringarna är den enskilt viktigaste orsaken till att Sverige har en av OECD:s jämnaste inkomstfördelningar. De lyfter en stor del av mottagarna över fattigdomsstrecket. I Mia Lattas undersökning skulle 70 procent av de studerade fattiga ha hamnat under strecket utan offentliga transfereringar. Med transfereringar var andelen 24 procent.¹⁹ Forskning vid SOFI har visat hur barnbidrag och andra utbyggda system minskar barnfattigdom.²⁰ Den som skriver om bidragsfällor utan att nämna det skriver en partsinlaga.

Flera av de mest citerade fällorna är dessutom typfall. De beskriver vad som *kan* hända i ett visst hushåll, inte hur många som faktiskt står i just den situationen. Försörjningsstödet räknas redan av krona för krona. Kritiken att ett bidragstak “löser ett problem som inte finns” har därför en poäng — och den har gjorts både från vänster och, delvis, från Timbro.²¹ Åtstramningar i sjukförsäkring och a-kassa flyttar dessutom människor. En del landar i försörjningsstöd. Barnfattigdomen kan stiga även om “rätt” ersättning sjunker.

OECD:s Sverigegenomgång 2025 tillför en annan nyans. Jobbskatteavdraget sänker deltagandeskatterna för låginkomsttagare, men ytterligare utvidgningar blir dyra och ger försumbara sysselsättningseffekter. I en sammanpressad lönestruktur är det kostsamt att ändra drivkrafter för en avgränsad grupp. Huvudhindret för många utanför arbetskraften är inte plånboken, utan färdigheter och matchning.²² Finanspolitiska rådet har sagt ungefär samma sak: de första jobbskatteavdragen hade större effekt än de senare.²³

Bidragstaket hör till samma diskussion. Utredningen föreslog att ett hushålls samlade bidrag inte ska överstiga 80 procent av lönen på 22 000 kronor. Riksdagen har därefter sagt ja till ett reformerat försörjningsstöd, tänkt att träda i kraft den 1 januari 2027.²⁴ Utredaren varnade själv för konflikt med kravet på skälig levnadsnivå. Det är ett beslut på väg mot tillämpning, inte en färdig verklighet.

Sänk trösklarna, flytta inte bara problemen

Svaret är inte att riva skyddsnätet. Svaret är att sluta konstruera det så att arbete lönar sig för dåligt just där det behövs mest.

Jobbstimulansen i försörjningsstödet bör nå fler och vara mer generös i början. Skatt och avgifter i botten bör sänkas så att deltagandeskatten vid lägstalön inte ligger i 80-procentsintervallet. Regler måste bli begripliga och förutsägbara — månadsberäknat bostadsbidrag är ett exempel på rätt riktning. Aktivering,

kontroll av jobbsökande och rehabilitering kan minska beroendet utan att bara sänka ersättningen.²⁵

Ren nivåsenkning, utan att trösklarna sänks, riskerar att flytta människor från a-kassa och sjukpenning till försörjningsstöd och att öka barnfattigdomen. Det är ett dåligt byte.

Det går att följa om politiken lyckas. Andelen helårspersoner på sociala ersättningar bör ligga uthålligt under 12 procent. Andelen långvariga biståndshushåll bör sjunka från dagens ungefär 44 procent. Deltagandeskatten vid lägstalön bör ner under 70 procent. Felaktiga utbetalningar bör understiga två procent av det utbetalda — och mätas med samma metod år från år. Tiden till självförsörjning för utrikes födda bör kortas från 12–13 år.

Skydd mot fattigdom och drivkrafter till arbete är inte varandras fiender. De blir det först när systemet konstrueras som om de vore det.

/Staffan Scherloff

Fotnoter

1. Typfall vid deltagandeskatt och lägstalön; se Lundberg 2017. Siffran beskriver ett räkneexempel, inte ett uppmätt utfall för just den personen.
2. SCB, *Antalet helårspersoner som försörjdes med sociala ersättningar och bidrag*, statistiknyheter 21 mars 2025 (år 2024) och 19 mars 2026 (år 2025). Toppåret 1994: 22,7 procent.
3. Socialstyrelsen, *Statistik om ekonomiskt bistånd 2024*, art.nr 2025-6-9650; Socialstyrelsen, *Försörjningshinder och ändamål med ekonomiskt bistånd år 2024*, art.nr 2025-10-9832. Långvarigt bistånd = minst tio månader under ett kalenderår.
4. Eklund, Johan E. & Larsson, Johan P., *När blir utrikes födda självförsörjande?*, Entreprenörskapsforum 2020. Självförsörjningssiffran “1,8 miljoner” från samma tradition är definitions känslig och används därför inte som bärande tal här.
5. Lundberg, Jacob, *Hur mycket lönar sig arbete i Sverige?*, Timbro 2017. Uppdaterade tal i Lundberg, *Skatter, bidrag och sysselsättning*, Timbro 2018/2019.
6. OECD TaxBEN-modellen (Carone m.fl. 2004 och senare uppdateringar). Deltagandeskatt kring 75 procent vid övergång från a-kassa till lågbetalt heltidsarbete.
7. SOU 2007:2, *Från socialbidrag till arbete*.

8. Jobbstimulansen infördes 1 januari 2013. Omfattningsandelen ~51,6 procent avser analyser av hur många biståndshushåll som faktiskt nåddes av undantaget.
 9. Löfbom, Eva, *Lönar sig arbete 2.0?*, ESO 2018:2. Se även Joyce, Philip, *Inspiration för integration*, ESO 2017:7.
 10. Fredriksson, Peter & Söderström, Martin, IFAU Rapport 2008:12; Bennmarker, Helge, Carling, Kenneth & Holmlund, Bertil, IFAU Rapport 2005:16; Cederlöf, Martin, 2020.
 11. Riksrevisionen, *Återkrav av bostadsbidrag – lätt att göra fel*, RiR 2018:4.
 12. Mannelqvist, Ruth & Stendahl, Sara, inom SNS forskningsprojekt *Ekonomisk trygghet*.
 13. Prop. 2025/26:170, *Ett mer träffsäkert och korrekt bostadsbidrag*. Ikraftträdande föreslaget till 1 januari 2027.
 14. SOU 2019:59, Delegationen för korrekta utbetalningar (ordf. Sven-Erik Österberg). Punktskattning ca 18 miljarder kr/år, intervall 11–27 miljarder.
 15. ESV 2023:22. Bedömning för 2021: 13,0–16,3 miljarder kr (1,8–2,2 procent). Cirka 90 procent av felen hänförs till den sökande; drygt hälften av dessa misstänks vara avsiktliga.
 16. SNS forskningsprojekt *Ekonomisk trygghet*.
 17. Lindbeck, Assar, "Hushållens beteende — incitament och sociala normer", *Ekonomisk Debatt* 1997, årg. 25, nr 5.
 18. SCB, kommunvis redovisning av helårspersoner. Underlaget anger för 2024 lägst Danderyd (5,9 procent) och högst Perstorp (21,7 procent).
 19. Latta, Mia, avhandling, Göteborgs universitet. Offentliga transfereringar som huvudinkomst för fattiga 1993–2001: utan dem 70 procent under fattigdomsstrecket, med dem 24 procent.
 20. Sirén, Sebastian, Institutet för social forskning (SOFI), Stockholms universitet.
 21. Debatt i Dagens Arena, ETC och från Verdandi; jämför Albin Zettervall, Timbro, om bidragstaket som symbolpolitik.
 22. OECD, *OECD Economic Surveys: Sweden 2025*. Hänvisning till Immervoll & Pearson (2009).
 23. Finanspolitiska rådet, analyser av arbetsutbud och jobbskatteavdrag; underlagsrapport 2022.
 24. SOU 2025:15, *Stärkta drivkrafter och möjligheter för biståndsmottagare*. Riksdagsbeslut 26 maj 2026, betänkande 2025/26:SoU30. Ikraftträdande planerat till 1 januari 2027.
 25. SOU 2011:2, *Välfärdsstaten i arbete*, bilaga 8 till Långtidsutredningen 2011.
-

Begrepp och förkortningar

A-kassa. Arbetslöshetsförsäkring via arbetslöshetskassa. Inkomstrelaterad ersättning med tak.

Bidragstak. Övre gräns för hur stora samlade bidrag ett hushåll får ha i förhållande till en referenslön. I SOU 2025:15 föreslaget som högst 80 procent av disponibel inkomst vid 22 000 kronor i månadslön.

Biståndshushåll. Hushåll som någon gång under året fått ekonomiskt bistånd. Socialstyrelsens andel långvarigt bistånd 2024 avser *vuxna* biståndshushåll. Andelar från olika år är inte alltid jämförbara.

Deltagandeskatt. Mått (*participation tax rate*) på hur stor del av samhällsvinsten när någon börjar arbeta som tillfaller det offentliga via skatt, avgifter och indragna bidrag. Nämnaren är oftast arbetsgivarens kostnad, inte nettolönen. En deltagandeskatt på 86 procent betyder att individen behåller 14 procent av det samlade värdet. Inte samma sak som kommunalskatt, och inte samma formel som varje beräkning av tröskeeffekt.

Ekonomiskt bistånd / försörjningsstöd. Kommunernas yttersta skyddsnät. Försörjningsstödet täcker riksnorm plus skäliga boendekostnader och räknas av krona för krona mot arbetsinkomst, utom den del jobbstimulansen undantar.

ESO. Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi.

ESV. Ekonomistyrningsverket. Från 1 januari 2026 ligger uppdraget om korrekta välfärdsutbetalningar hos Utbetalningsmyndigheten.

Etableringsersättning. Statlig ersättning till nyanlända under etableringsprogrammet.

FASIT. SCB:s mikrosimuleringsmodell för skatter och bidrag.

Helårsperson. Omvandling av utbetald ersättning till hur många som skulle kunna försörjas med full ersättning under ett helt år. Mått på volym, inte på antal individer.

IFAU. Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.

Inkomstbortfallsprincipen. Att socialförsäkringen ska ersätta en hög andel av den inkomst som faller bort. Urholkas när taken inte följer löneutvecklingen.

Jobbstimulans. Undantag i försörjningsstödet: 25 procent av arbetsinkomsten räknas inte in vid inkomstprövningen under två år, efter minst sex sammanhängande månader med stöd.

Jobbskatteavdrag. Skattereduktion på arbetsinkomst, infördd 2007. Sänker deltagandeskatten i botten av löneskalan.

Långvarigt bistånd. Ekonomiskt bistånd under minst tio månader under ett kalenderår.

Marginaleffekt. Hur stor del av *nästa* intjänade krona som går bort i skatt och avtrappade bidrag.

OECD TaxBEN. OECD:s modell för skatter och bidrag. Standardmått för bland annat unemployment trap.

Partsinlaga. Text från organisation med uttalad agenda. Beräkningsmetod kan vara korrekt även när avsändaren är part.

Riksnorm. Den del av försörjningsstödet vars nivå regeringen fastställer. Boende ligger utanför normen.

Självförsörjning. Arbetsinkomst över en vald tröskel. Inte samma sak som sysselsättning.

SOFI. Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

SOU. Statens offentliga utredningar.

Transferering. Omfördelning via skatter och bidrag utan direkt motprestation i utbetalningsögonblicket.

Tröskeleffekt. Fenomenet att steget från ersättning till arbete ger för lite kvar i plånboken. I debatten används ordet ofta som synonym till deltagandeskatt, men det är beskrivningen av språnget, inte ett enda standardiserat tal. Kan också avse andra klipp i systemet, till exempel att ett bidrag slår av vid en inkomstgräns.

Typfall. Räkneexempel för ett tänkt hushåll. Visar vad som *kan* hända, inte hur vanligt det är.